

var kommet til det siste laget over bøkene – neste bok de hadde løftet opp ville avsløre radioen. Da ble tyskerne lei og ba dem rydde på plass. Lærer Moksnes skal etter dette ha tatt radioen ut av kassen og plassert den under en heller ovenfor Musken. Tyskerne oppdaget aldri at han hadde den radioen.¹⁷²

3.2.4 En båt går forbi Musken¹⁷³

I 1944 flyttet familien Mikkelsen (senere Urheim) ut fra Hellmobotn for å etablere seg i Musken. Bakgrunnen for flyttingen var at tyskerne skulle bruke huset til familien, så de var nødt til å flytte. I Musken fikk de et svært ublidt møte med soldatene, en opplevelse som har limt seg fast i minnet.¹⁷⁴

Faren i familien Mikkelsen ble liggende syk med giktfeber den vinteren. Datteren Inga gikk på skolen i Indre Musken, mens de bodde i Ytre Musken. En dag blir Inga hentet på skolen. Det er mora som har sagt at hun må komme hjem. Når hun kommer hjem, ser hun en stor båt som kommer innover fjorden. Familien har fått vite at tyskerne skal hente «lappene». Beskjeden var at de skulle senkes ved Muskenholmen.

Ifølge Inga skulle årsaken være at tyskerne var lei av at det stadig forsvant flyktninger inn Hellmofjorden, uten senere å dukke opp igjen. Tyskerne klarte ikke å følge med i det som skjedde i fjorden. Inga husker at mora lagde middag. De skyndte seg å spise. Deretter fikk de beskjed om å kle på seg fine klær, for nå skulle de på en lang reise. Folk samlet seg hjemme hos dem. Hun husker at faren lå i senga. De tok farvel med hverandre og ba hverandre om tilgivelse. Faren til Inga skal ha sagt følgende: «Vi skal være klar over at oppstandelsen er like herlig fra havets bunn som om det skulle være ifra en grav, ifra graven på land, så vi skal trøste oss med det.» Men den store båten seilte forbi Musken. Noen dager senere kom båten utover med stø kurs forbi Musken og videre utover fjorden. En tid senere fortalte noen soldater som var stasjonert i Hellmobotn at det var Reichskommissar Josef Terboven som var på inspeksjon av de tyske vaktpostene i Hellmobotn.

3.2.5 Losfamilien Petra og Nils Knutsen i Leirelv

Litt over en kilometer nord for Musken ligger gården Leirelv. Her holdt en av de sentrale grenselosfamiliene til, nemlig Petra og Nils Knutsen. Allerede i 1940 fikk familien føle hvor farlige tyskerne og østerrikerne kunne være: Under bøffelmarsjen¹⁷⁵ var det speidere på fjellet som observerte østerrikerens marsj nordover mot Narvik. Blant disse

---

172) Intervju med Kaia og Anders Kalstad 2008; informant 2.

173) Mikal Urheim nevner også denne episoden i sitt notat «Grenselosene i Tysfjord under annen verdenskrig», datert 15. mai 1995.

174) Intervju med Inga Karlsen 2008.

175) I mai 1940 gikk den østerrikske bergjegerbataljonen Sorko langs de indre landområdene mellom Norge og Sverige til Narvik, kjent som Bøffelmarsjen. På veien nordover passerte de Hellmobotn. Skogheim, Dag og Westrheim, Harry: *Alarm. Krigen i Nordland 1940*. Tiden Norsk forlag. Oslo 1984.

speiderne var Ivar Pedersen og Benjamin Johnsen fra Nordbukt samt Peder Knutsen fra Musken. Da tyskerne etablerte leir inne i Hellmofjorden, lå Ivar Pedersen og Benjamin Johnsen på fjellet og observerte dem. Meningen var at Nils Knutsen, eller Smájle-Nilssa, som han ble kalt blant samene, skulle hente de to speiderne inne i Hellmobotn med sjarken sin. Fra det norske militæret hadde Nils fått beskjed om at han trygt kunne gå inn i fjorden siden de ikke trodde at det ville være tyskerne der. Smájle-Nilssa må derfor ha trodd at dette var en forholdsvis ufarlig jobb, siden han hadde med seg hele familien i båten. Men soldatene hadde allerede slått leir inne i fjordbunnen. Oppe fra fjellet telte Ivar 40 telt. Soldatene hadde tent bål, slik at det var mye røyk fra leiren. Det regnet den dagen og soldatene tørket klærne.¹⁷⁶

Når Nils kommer inn fjorden slik at han ser fjordbunnen, oppdager han soldatene. Han snur derfor båten og begynner å gå utover fjorden igjen. Ifølge Ivar, som lå på fjellet og så sjarken komme, så var den ca. 400 meter fra land når Nils snur. Soldatene oppdaget sjarken og begynte å skyte etter den. Først brukte de bombekastere, men de skjøt for langt. Etter en stund kom sjarken utenfor bombekasternes rekkevidde, og tyskerne begynte å skyte med maskingevær. Nils stod ved roret og styrte båten ut fjorden. Da traff en kule han i handa, slik at han datt om. Petra så at Nils ble blek, og at handa var full av blod. Hun ba han legge seg på benken. Deretter overtok hun styringen, og på den måten kom de seg ut fjorden og unna tyskerne. Senere, da de kom seg i sikkerhet, skal de ha funnet ei kule som hadde gått inn i treverket i båten. Lensmannen i Kjøpsvik tok vare på kula, som suvenir.¹⁷⁷

Hendelsen må ha påvirket familien, siden de deltok aktivt i losarbeidet under krigen. Nils var den aktive losen.

Petra forteller at Nils en gang var og møtte tolv flyktninger som kom over fra Hamarøy.¹⁷⁸ Blant dem var det en tysker. Tyskeren fortalte at han hadde mistet hele slekta, alle søsknene, mora og faren. De var alle drept. Han orket derfor ikke mer, og slo seg sammen med norske flyktninger for å rømme over til Sverige. På turen hadde han pådratt seg store gnagsår. Det hadde gjort så vondt at han

Illustrasjonen kan sees i trykt bok.

Petra Knutsen fra Musken. Foto: NRK.

176) Urheim, Stig Gælok: Rádja lávsá. NRK Radio, 1988.

177) Ibid.

178) Ibid.

hadde sagt at de bare skulle skyte han. Nils skal da ha gitt han sine egne gummistøvler og et par sokker. Selv skal Nils ha overtatt tyskerens sko. Deretter skal Nils ha hjulpet han på bena og fulgte han ned til Leirelv.

Før flyktningene kom frem, skal Petra ha slaktet en sau. Det var derfor nok mat i huset. Flyktningene var både våte og sultne etter turen over fjellet, og skal ha spist opp all maten de fikk servert. Deretter ble stua fylt med saueskinnsfeller slik at de kunne sove inne i huset.¹⁷⁹

Petra tok seg ekstra godt av tyskeren som var dårlig til beins og hadde mistet familien. Hun lofte at han skulle få nye sko. Hun hadde nettopp fått en pakke fra Narvik med salve og pudder. Om kvelden vasket og pudret hun føttene hans. Neste dag fikk han et par nye kammager, som hun hadde sydd til sin mann. Hun ga han også nye ullsokker. Med det nye fottøyet skal føttene ha vært fine. Tyskeren ble glad, og skal ha hoppet og danset. Men hun sa at om han skulle komme seg til Sverige, måtte han ikke kaste kammagene. Deretter kjørte Nils dem sammen med andre losere et stykke inn i fjorden til Tjierreknjárgga (Tenneset), like før Nordbukt, og loste dem derfra. Da de kom til Vájssá senere en gang, skal de ha hørt at flyktningene var kommet vel frem, også tyskeren som hadde fått nytt fottøy.¹⁸⁰

På turen tilbake møtte losene tyskere like ved Nordbuktfjellet. Tyskerne var så nær at de måtte kaste seg ned for ikke å bli sett. Om de hadde blitt tatt, var det sannsynlig at losvirkomheten var blitt avslørt, siden de hadde brev fra flyktningene med seg. Men tyskerne la ikke merke til dem. De fortsatte bak en liten ås, og da tyskerne gikk derfra, sprang de unna og gjemte seg under en bergheller. Der skal de også ha gjemt flyktningenes brev. De ventet under hellingen til det ble mørkt, før de satte av sted og kom seg hjem. I ettertid er Petra usikker på om de kom seg unna tyskerne fordi det var «noen» som passet på dem, eller om tyskerne lot som de ikke så dem. Kanskje var ikke tyskerne så ille likevel, undrer hun seg.¹⁸¹

3.3 Fortellinger fra Nordbukt

I begynnelsen av krigen kunne flyktningene dra rett inn til Hellmobotn, men etter at tyskerne hadde etablert vaktstasjon der inne, ble flyktningtrafikken omdirigert til Nordbukt. Det ble imidlertid også plassert noen soldater inne i Nordbukt. Mikal Urheim mener at det var 1. februar i 1945 at et geværlag ble plassert i Nordbukt.¹⁸² Fra da av var det derfor ikke mulig å komme helt inn til bunnen av Nordbukt for å rømme over til Sverige. I stedet måtte flyktningene som rømte via Nordbukt bli satt av på neset før man kom inn til selve Nordbukt. Her var det familien som bodde nærmest neset som merket det største trykket.

---

179) Urheim, Stig Gælok: Rádja lávsá. NRK Radio, 1988.

180) Ibid.

181) Ibid.

182) Intervju med Mikal Urheim 2001.